

Török József

Emlékbeszéd Mezey László fölött harminc évvel halála után

Az a férfiú, akinek emlékére ma összegyűltünk az egykori pálos, ma Egyetemi templomban, hogy a lelki üdvösségéért följánlott szentmise-áldozaton részt vegyünk és örök nyugalmaért buzgón imádkozzunk, harminc év után is olyan elevenen és kitörhetetlenül él lelkünkben és emlékeze-

Török József római katolikus pap, c. protonotárius kanonok, egyháztörténész, a PPKE HTK tanszékvezető egyetemi tanára (Budapest). Beszéde 2014. április 14-én 17 órakor, nagyhétfőn, az Egyetemi templomban a Mezey László halálának 30. évfordulóján tartott szentmisén hangzott el, melyet egykori tanítványa, Török József celebrált.

tünkben, hogy cseppet sem csodálkoznánk, ha váratlanul kinyílna a Szent András-oltár melletti ajtó és tekintélyt parancsoló alakjával, arcának komolyságával, tekintetének szomorúságával megjelenne közöttünk — Mezey László.

Nekünk, akiknek megadatott, hogy őt ismerhessük, tanítványai, majd munkatársai lehessünk, vele sokan napi kapcsolatban álljunk, természetes a róla szóló megemlékezés az Úr oltára mellett, hiszen emlékeinkben őrzött alakja nemcsak évfordulók kapcsán lép lelki szemeink elé, hanem akkor is, amikor műveit olvassuk vagy kedves *auctor*-ai, Szent Ágoston, Dante, Szentviktori Hugo és mások bölcsességének forrásából merítünk. Ő volt az, aki kezünkbe adta a keresztény európai szellemiség óriásainak legfontosabb alkotásait, nem azért, hogy a csúcok láttán visszarettenjünk, hanem hogy mi magunk is, az *auctor*-okat forgatván növekedjünk (vö. *augeo* 2 'növel').

A harminc évvel ezelőtt történt tragikus távoztakor (1984. IV. 14.) fel sem fogtuk, hogy mit veszítettünk halálával. Most, innen visszatekintve már tudjuk, bár inkább csak érezzük, mert nehéz szavakba foglalni emlékeinket, gondolatainkat. Életútjának fölidézése során megjelennek helyszínek (*loci*), városok, egyetemek, munkahelyek és képek (*imagines*), gondolatainak tárgyai, kéziratok, kódexek, kódextöredékek. Mindez, lett légyen bármilyen gazdag, sokrétű, összetett, csak halvány átderengése a múlt sugarainak a jelenbe, s elégtelen e nagy tudós, igaz keresztény személyiség alakjának méltó felidézéséhez.

Honnan indult, hol tanult, kik voltak mesterei, mit keresett-kutatott egy életen át, min töprengett, gondolkodott, munkálkodott fél évszázadon keresztül, gimnazista korától haláláig?

Egerben született 1918. december 5-én. A Szent István király által föltehetőleg 1004-ben alapított püspökség központja, az ősi város várával és barokk templomaival, hagyományaival, sajátos hangulatával *character indelebilis* mód-

jára vésődött a múlt, régmúlt, középkor iránt érdeklődő, nyitott szívű ifjú lelkébe. Amikor 1975 nyárelőjén tanítványait megajándékozta egy-egy Dante: Isteni színjáték-kötettel, fölemlítette, hogy 17 évesen, 1935 tavaszán olvasta először, az egri várban, délutánonként, szürkületig.

A görög-latin és keresztény kultúra szeretetét ciszterci tanárai oltották szívébe a gimnáziumban s tanították a nagy világnyelvekre. 1936-ban kitűnő eredménnyel tett érettségit. Utána több éven át Szent Ágoston kései fiai, a premontrai szerzetesek irányították lelki életét és tanulmányait egy évig Jászón, majd Rómában. Az Örök Városban az emberi értelem és az alkotó zsenialitás együttműködéséből született az a színtér, ahol ő naponta megfordult, s ennek levegőjét, az örök rómaiság levegőjét lélegezte. Itt ismerte meg Aquinói Szent Tamás filozófiáját és teológiáját, hogy majd negyven évvel később olyan kódex-töredéket találjon, amelyen a diák a párizsi egyetemre jellemző *notes tiro-niennes* segítségével rögzítette a *Doctor angelicus* előadását. Rómában páratlan tudásanyagot sajátított el, ismeretei kiterjedtek az egyháztörténelem, a művelődéstörténet, a filozófia, a teológia, az egyházjog, a paleográfia, az irodalom és a gregorián ének területére.

Római tanulmányai után a Pázmány Péter nevét 1921-től viselő budapesti királyi egyetem lett *alma mater*-e, ahol Hajnal István, idősb Horváth János, Szekfű Gyula irányításával folytatta szellemi építkezését a biztos, teherbíró római alapokon, hogy a keresztény európai szellemiség láthatatlan, gondolati falait, pilléreit, boltíveit —ha nem is katedrális, de legalább a *Sainte Chapelle* méretében és minőségében— rakja föl, illessze egybe gondosan megmunkált kövekből, amint az *Urbs beata Ierusalem* kezdetű himnuszban énekelhetjük:

*Tusionibus, pressuris expoliti lapides,
suis coaptantur locis per manus artificis,
disponuntur permansuri sacris aedificiis.*

*Szaggatással, gyötretéssel megmunkálva a kövek,
jó helyükre elkerülnek dolgoz kezek művoivel,
a legszentebb épületnek így lesznek mind részei.*

Nem hinném, hogy az emlékezésünk középpontjában álló Mezey Lászlótól távol állna a szellemi alkotás ennyire anyagias képpel történő ábrázolása.

Már tombolt a fővárosban a háború, amikor magyar és olasz irodalomból megszerezte a bölcsészdoktori címet. Kényszerítő körülmények közepette Salgótarján gimnáziumában kezdte meg tanári pályafutását, ám 1947-ben felkerült Budapestre, és az Egyetemi Könyvtárban dolgozhatott, 1952-től a kézirattár vezetőjeként. Ennek gyümölcse a könyvtár latin nyelvű kódexeinek katalógusa, második anyanyelvén, latinul. Közben az egyetemen paleográfiát, könyvtártörténetet, olykor diplomatikát tanított az ötvenes években.

E sokrétű ténykedésre miért volt alkalmas és képes? Érdeklődése kiterjedt mindazokra a területekre, amelyek a középkor keresztény szellemiségével, gondolatiságával kapcsolatban álltak. A hosszú egyetemi évek során szerzett

ismereteit nem szűnt meg tovább gyarapítani, s tette ezt egészen haláláig. Szentviktori Hugo egy mondata ott függött a Horváth Sándor domonkosrendi szerzetestől örökölt Dante-arckép és Hajnal István képe mellett: *Omnia discite! Videbis postea, quod nihil superfluum est.* (Tanulj meg mindent! Később meglátod, hogy semmi sem fölösleges.) Mohó érdeklődéssel, nagyon sokat olvasott: egyháziatyákat, főként Szent Ágostont, oklevéltárakat teljes terjedelemben, szakirodalmat és olyan szépirodalmat, amely hasonló szellemi gyökerekből táplálkozott, például a belga Joris Karl Huysmann könyveit, akire idővel csak Marcel Proust vetett árnyékot.

Mezey László páratlan memóriával rendelkezett, az olvasottak elméjében nem pusztán információk sokaságaként raktározódtak el, őrződtek meg, hanem a részekből fáradhatatlanul megpróbálta összerakni az egészet. Intellektusa a források felé vonzotta, a forráskutatás, forráskiadás felé. Erre jól felkészítették római tanulmányai, majd az Egyetemi Könyvtár kéziratárában töltött munkásévek. 1954-től 1958-ig a MTA Irodalomtudományi Intézetének volt munkatársa, majd 1958–1969 között az Országos Széchényi Könyvtár tudományos főmunkatársa. Kandidátusi értekezését 1955-ben védte meg, „Irodalmi anyanyelvűségünk kezdetei az Árpád-kor végén” címmel, alcíme: „A középkori laikus nőmozgalom, az Ó-magyar Mária-siralom és a Margit legenda eredetkérdése”.

Ezután nekilátott irodalmi műveltségünk alapvetésének vázlatát kidolgozni, s az akadémiai doktori címre ezzel a „Deákosság és Európá”-val pályázott, sikeresen. Az Eötvös Loránd Tudományegyetemen való működését 1964-ben docensi, majd 1969-ben címzetes egyetemi tanári kinevezések jelzik. Bár joggal megillette volna őt egyetemi katedra, ez a korszellemből kifolyólag nem adatott meg neki. Ennek ellenére sokaknak lett professzora az Eötvös Kollégium adta keretek között, ehhez jó előzmény volt az ELTE Régi magyar irodalom tanszékén kapott tudományos tanácsadói, akadémiai státusza. A Kollégiumban hirdette meg a középkor számtalan területét érintő előadásait; ennek legtehetségesebb hallgatóit képezte ki arra a kutatómunkára, amellyel életművét megkoronázta. Mindeközben Falvy Zoltánnal elkészítette az első hazai antifonále, a *Codex Albensis* faksimile-kiadását és az ekkorra már erősen csökkent látású, nemzetközi hírű teológus, bencés szerzetes Radó Polikárpnak segített kiadni a történelmi Magyarország területén fennmaradt középkori liturgikus kódexek repertóriumát.

A történelem viharai (tatárjárás, hódoltság, hitújítás) következtében a Magyar Királyság középkori kódexállományának mindössze 1,5 százaléka maradt fenn — állította Mezey László, Közép-Európa más országaival összevetve a szűkös hazai forrásokat. Az egész középkori, hazai, latin nyelvű kultúráról ennek ismeretében inkább csak föltételezett értesülései lehetnek az utókornak, semmint megalapozott tudása. Ezért szervezte meg a Kódextörédek Kutatócsoportját a MTA keretén belül és tíz éven át, egészen haláláig irányította azt. Életében még kézbe vehette a budapesti Egyetemi Könyvtár 300 kódextörédekének katalógusát (1983). A budapesti Központi Papnevelő Intézet 246

kódektöredékét pontosan leíró katalógus kézírata a tragikus időpontban már készen volt, nyomdára várva, csak kiadása késlekedett 1988-ig.

Szerkesztői, fordítói tevékenységével (*Középkori magyar írások, Krónikások és krónikák, Árpád- és Anjou-kori levelek, Deákok és lovagok* — 1957–1971 között) a középkor elmélyültebb megismertetését szolgálta. Szívügye volt Dante összes műveinek magyarra fordítása, ebből a munkából ő is részt vállalt. Jellemző módon *A nép nyelvén való ékesszólásról* címet viselő, Dante tollából származó értekezést és az itáliai mester leveleit ültette át magyarra.

Védőszentjéhez ragaszkodását Szent Lászlóról írt terjedelmes tanulmánya tanúsítja, s az e témakörben új kutatásokat bemutató dolgozatok kötetének szakavatott szerkesztése.

Amikor a II. vatikáni zsinat liturgikus konstitúciója a latin nyelv megtartása mellett engedélyezte az istentiszteletek során a népnyelv használatát, Mezey professzor Kodály Zoltán közvetlen munkatársával, a ciszterci szerzetes Rajeczky Benjamin zenetörténésszel és a szakrális néprajz Európa-hírű kutatójával, a szegedi egyetemről méltatlan módon eltávolított és hamis vádak alapján felfüggesztett börtönbüntetésre ítélt Bálint Sándorral nyílt levélben fogalmazták meg kérésüket: a liturgikus imádságok, a szentírási szövegek Pázmány Péter, Arany János, Babits Mihály veretes stílusában —vagyis irodalmi nyelven— szólaljanak meg. Az akkori egyházi vezetők ezt a jogos igényt tudatlanba vették, mert szerintük az utca emberét kell megszólítani a mindennapok nyelvén az istentiszteletkor. Így is lett.

Mezey László tíz éven át volt titkára, majd tizennégy éven keresztül elnöke az MTA Könyvtörténeti és Bibliográfiai Munkabizottságának. Ez idő tájt vívott elkeseredett harcot a Kulturimpex kalmárlelkű kereskedőivel, akik a barokk kori hazai könyvtárak duplumanyagát devizáért akarták s időnként tudták értékesíteni a vasfüggönyön túli, nyugati világ antikváriusai felé az akkori kultúrpolitika irányítóinak szemet-hunyásával, sőt támogatásával. Erkölcsei bátorság szükségeltetett a magyar történelmi könyvállomány, könyvegyüttesek megvédéséhez ezekben a hatvanas-hetvenes években.

Tragédiákkal teli családi életét egyik barátja görög sorstragédiához hasonlította. A nagy, három évtizedes távlatból jobban kiviláglik, hogy nem görög, hanem keresztény sorstragédiának volt részese keresztekkel teli élete. A hozzá közelállók előtt sokszor tett tanúságot lelki nagyságáról, emelkedettségéről, mély hitéről, a legnagyobb megpróbáltatások sem tudták eltéríteni az igazság szenvedélyes kutatásától.

Általánosságban az igazság, ezen belül a történelmi igazság szenvedélyes kutatását a legnagyobbaktól tanulta, amint fentebb említettett, Aurelius Augustinustól és Aquinói Szent Tamástól. Ez időnként szenvedélyes vitákhoz vezetett vele egyet nem értő pályatársaival, szóban és írásban. Az MTA Középkortudományi és Könyvtörténeti Bizottságainak előadásaihoz hatalmas, lenyűgöző, naprakész tárgyi tudásának birtokában gyakran, néha indulatosan hozzászólt, s még időnkénti bírálataiból is sokat meríthettek a bíráltak, de még inkább a jelenlévők.

Befejezésül Borzsák István, a klasszika-filológus pályatárs temetési beszédéből idézek néhány gondolatot.

Mezey Lászlónak köszönhetően tudjuk, „hogyan jutottunk el az első, Magyarországon leírt litterától a litteratúra világának meghódításáig, az európai latin műveltség világába való aktív bekapcsolódásunkig.”

„Okfejtéseinek követése nem mindig könnyű, de csak így, az ő kalauzolásával érthetjük meg, hogyan vált Pannonia Hungáriává. Lépésről lépésre, de csalhatatlan biztonsággal helyükre tétettek azok a bizonyos épületelemek, amelyeknek legnagyobb részét neki magának kellett kiásnia, meghatározni és kiegészíteni, hogy az egyetemes —európai— rendszer hálózatába illeszthetők legyenek. Mesteri ez a feltáró és restaurátori munka, amelynek eredményeképpen Mezey László legszemélyesebb erőfeszítéseinek gyümölcseiből, az említett kódextörédekekből varázslatos egész bontakozik ki.”

Végezetül a nyitott sír mellett latinul hangzottak el a most magyarul idézendő baráti búcsúszavak.

„László, te derék férfiú voltál, a tanulás és mások tanításának művésze, feddhetetlen, hűséges és igaz ember. Téged, aki néped számára dicsőséges égi ajándék vagy, kedves barátunk, soha nem szabad felednünk. Te tiszta és hívő lélek, légy örökké boldog, és Isten veled!” — Isten veled! *Anima candida et pia, in aeternum ave atque vale!*

Barátja, Paskai László —akkor veszprémi püspök— a következő könyörgéssel búcsúztatta: „Urunk, Jézus Krisztus! Kérünk, teljesítsd elköltözött testvérünkben ígéretedet, vezesd be az atyai házba, ahol neki is helyet készítettél, és add meg azt a nyugalmat, amelyet csak a te szíved adhat meg országodban!”

Íme, emlékeink sokasága révén a harminc éve tragikus módon és hirtelenséggel elhunyt Mezey László lelki üdvösségéért Isten színe elé tömjénfüst módjára még buzgóbban szállnak imádságaink, és majd Jézus Krisztus haláláról és föltámadásáról megemlékezve saját, végső jövőnk is reménnyel, az örök élet és üdvösség reményével gazdagodik. Amen.

Felhasznált irodalom

BORZSÁK István: „In memoriam Mezey László”, *Vigilia* 1984. 553–555.

CSANÁD Béla: „Mezey László”, *Új Ember* 1984. május 6.

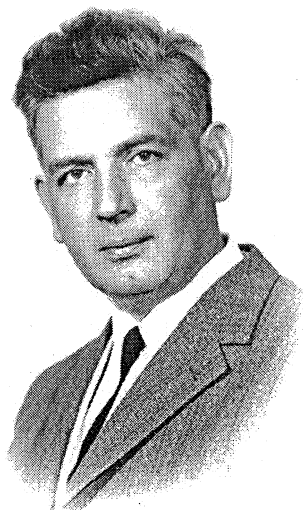
KÓKAY György: „Mezey László”, *Magyar Könyvszemle* 1984. 374–375.

MADAS Edit: „In memoriam Mezey László”, *Könyvtári Figyelő* 1984. 341–342.

MADAS Edit: „In memoriam Mezey László”, *Új Ember* 2004. április 25.

TÖRÖK József: „A kódex-törédek kutatója: Mezey László”, *Élet és Tudomány* 2009/18. 547–548.

TÖRÖK József: „In memoriam Mezey László”, in *Katolikus Szó Kalendárium* 1985. 102–104.

Mezei László

Rajeczky Benjamin